

Del ConTacte amb i sense Tacte

Teresa Godall

El contacte sempre és una revolució en l'experiència de l'organisme. Educar l'ésser dins d'una col·lectivitat requereix assegurar que existeix, en cada infant, un contacte continu estable i pròxim. El tacte professional ha de ser delicat, discret, ple d'humanitat i d'escolta. L'infant ha de quedar protegit per l'entorn adult, que li ha de permetre sentir-se reconegut.

▣ **PARAULES CLAU:** contacte, tacte en la relació, consentiment de l'altra persona, sensibilitat, respecte.

El cos organisme neix sol al món. De sobte, sent a la pell canvis de temperatura, de llum i les diferents pressions. Juntament amb tot això, també rep els primers

contactes de mans expertes i, potser més tard, un cos càlid que el sostindrà. Abans, el fetus s'ha anat preparant per adaptar-se a l'exterior. Potser per això encaixa

el cap en la zona pelviana durant un temps, mantenint el contacte constant fins al moment d'obrir-se pas a través del cos matern. Llavors, la pressió i el lliscament en aquest traspàs vers la vida serà la primera experiència de ser tocat en la globalitat del seu cos pell. El pas pelvià és, doncs, la segona experiència de límit i contenció del nadó, un massatge que el reconstitueix (si ha estat un part natural i sense grans complicacions).

Tocar amb consentiment de l'altra persona

Tocar bé el cos de l'infant requereix sensibilitat i un saber estar, tant com un saber fer personal i professional. Amb el contacte, no n'hi ha prou per assegurar la pròpia integritat corporal. Cal l'estima de la persona adulta vers l'infant i molt

Teresa Godall. EBM El Moll

de tacte. A part d'intuïció i bones maneres, també cal coneixement per fer del contacte entre l'infant i la persona adulta una veritable relació educativa. El nadó està literalment a les nostres mans, i tot contacte primer, pell a pell, és pura comunicació i vincle. El vincle entre la mare o el pare i el nounat assegura la supervivència emocional de tots dos. Per a l'infant, perquè li va la vida, i per a la persona adulta, perquè l'ajuda a suportar els canvis progressius, tant de l'infant com de la relació amb ell (si s'assumeix la criança com una experiència transformadora, des de la responsabilitat personal i social). Moltes mares i molts pares perden protagonisme, vida activa i, en certa manera, es retiren per entrar en contacte amb un altre ésser, amb un altre ritme, amb un altre temps, el temps no només de l'infant, sinó el que requereix la interdependència prolongada de la relació amb ell. Els professionals i les professionals, però, tenen urgència per conèixer cada criatura i allò que necessita de veritat en les diferents situacions.

La pell és el sistema nerviós extern de l'organisme. Això no és una metàfora, sinó un fet. És un fet ja conegut que la gestació de la pell de l'embrió humà sorgeix de les tres capes embrioniques de l'ectoderma que es constitueixen amb el sistema nerviós central (Montagu i Matson, 1983). La pell és l'òrgan sensorial més extens i antic del

cos. Tan extens com físicament podem concretar l'experiència de la nostra identitat. És alhora entorn físic immediat i frontera de nosaltres mateixos. Amb el tacte, obtenim, alhora, sensació de límit i d'estructura corporal. Una manera de concretar la nostra presència com a éssers-en-el-món.

La pell rep la informació que arriba directament al cervell. Fa de pont connector entre tres pols: el món exterior que ens és pròxim (pressions, textures, escalfor i vibracions), el sistema nerviós intern i, finalment, la ment ens dona forma i valor a les experiències i als records. Bé, el que entenem per ment de bebè no és una noció prou clara, perquè, com hem dit abans, la persona adulta no té memòria de quan era un nadó.

El tacte en la relació

Saber tocar educadament no és només qüestió de sensibilitat, sinó també d'ètica, d'empatia i de coneixement, encara que sigui intuïtiu. És, doncs, una qüestió d'humanitat, de tacte. La relació amb l'infant és interactiva. Ell i la persona adulta queden involucrats si es mantenen

El vincle entre la mare o el pare i el nounat assegura la supervivència emocional de tots dos

sincers i confiats. És així com, de vegades, davant les petites però inesperades crisis de creixement, l'infant canvia el seu comportament. Quan aquest canvi no és identificat per la persona adulta, passa desapercebut i, per tant, l'infant aprèn sense adonar-se'n. Si aquest mateix canvi provoca la persona adulta o la sorprèn, llavors aquesta necessita rescatar el límit i el control de la relació, ja sigui per por o per prudència. Posem l'exemple d'infants que, d'un dia per l'altre, es fan més juganers o poc obedients, que s'entossudeixen o que troben plaer en la confrontació. Si la persona adulta no hi estava acostumada, se sent confrontada en un conflicte inesperat. La persona adulta pot perdre intimitat o la confiança que havia anat donant. És freqüent sentir dir que un infant està massa consentit, és especialment difícil o massa espavilat per l'edat que té. Res que sigui greu fins que el joc acaba en un patró de comportament.

Si, en aquests casos, *la persona adulta utilitza l'estratègia de la distància, l'infant es pot sentir abandonat en ell mateix i pot reaccionar vestint-se amb la pell o el comportament d'una altra persona.* Actua intuïtivament, modifica la relació amb l'adult fins al punt que a vegades aquest, desconcertat, pot arribar a perdre els papers. És evident, doncs, que, com diu Giovanni: «El tacte i el contacte sempre han estat, segueixen sent i sempre seran una veritable revolució» (Montagu, 2004).

L'infant també pot sentir el colpeig de la distància quan la gent gran està molt ocupada o preocupada emocionalment per altres coses o pel propi infant, el qual capta que hi ha distància entre ell i la persona adulta, llavors és possible que es replegui sobre si mateix, mostri la seva confrontació amb la persona adulta, sigui agressiu amb els companys o trobi uns altres patrons propis de la gent gran per afrontar la seva relació amb el món. És intuïció i pura reactivitat. Ens referim a infants que semblen molt més grans del que són, que fan molta gràcia. Infants que han entès molt aviat que les persones adultes volen que ells creixin i que es comportin així. Ajuden uns altres nens i nenes del grup, tenen sortides impressionants i acaben tendint a aglutinar el centre de les mirades, com també ho fa un adult en un grup de criatures. També podria ser un patró adult adquirit, com una capa d'identificació eficaç, els que peguen, protegits o amagats darrere d'un objecte que els fa forts. Es tracta de comportaments curiosos que cada vegada són més corrents. Hi manca amor, contacte, a les nostres escoles, a casa?

En l'infant té lloc una evolució fisiològica del que és social ja quan neix. La relació amb la gent gran el cobreix d'una pell psíquica, d'un tel de confiança i estima d'ell i per ell mateix, el qual prové de l'actitud de la persona adulta i del contacte regular amb ella. La presència física de l'infant es construeix. Necessita

temps i es va concretant a través també del cos de l'adult i de com aquest retorna la mirada del propi infant, com en un mirall d'experiència. La relació amb l'altre ha de trobar les fonts en el coneixement tant de la pròpia experiència sobre el propi cos, com de l'observació minuciosa de l'expressió de l'infant. L'adult ha de conèixer els seus límits o descobrir-los durant la relació.

Tota relació toca i explora els límits. Els de l'un i els de l'altre. Tot un camp d'aprenentatge, això de tocar i deixar-se tocar.

A l'escola, l'organització acadèmica dels zero als sis anys té una estructura cada vegada més centrada en les activitats. L'ensenyant es converteix en centre dinamitzador de totes les activitats, algunes de les quals estan orientades a l'aprenentatge social, però tristament es redueixen a un ensinistrament d'hàbits, rutines i normes, o, encara pitjor, a uns aprenentatges instrumentals que no permeten que la persona adulta estigui disponible per a la relació personal, per trobar temps que li permeti tractar cadascun dels alumnes de manera individual. Tristament, també, això no canviarà si no es deixa de mirar el grup gairebé com una col·lectivitat d'infants que cal dinamitzar, si no es prioritza un

retroament individual necessari de l'ensenyant amb cada criatura, almenys fins als quatre primers anys.

Potser si sabem que l'infant, que necessita vitalment el contacte, la presència de la persona adulta, sent subjectivament una gran distància, se sent abandonat a la seva sort, pot buscar, intuïtivament, estratègies per vestir-se de falses pells secundàries i actuar

impulsat per la necessitat de rebre protecció o per l'èxit del seu comportament disruptiu vers la persona adulta, ja sigui un familiar o un professional. Com es pot ser un mateix dins d'un grup nombrós, si l'ensenyant no té temps per estar amb cada infant de la classe, en una situació de veritable intimitat, contacte, amb cadascun?

Les persones adultes no tenim memòria de ser tocades

Què recordem d'abans dels dos anys? Proust (Lehrer, 2010) convida a recrear-nos en els sentits i en l'anhel de recordar, de fer un buit i d'esperar que aquest sigui ocupat per imatges, fets o persones. Els records tenen un centre i una imatge que es perd en la frontera de l'oblit. Els marges d'aquesta frontera es

PARLEM DE...

veuen constantment modificats perquè puguin encaixar en allò que ara sabem.

Així doncs, l'oblit de les nostres primeres experiències de relació, les quals configuren el nostre caràcter, han quedat emmagatzemades a la memòria dels teixits. Tanmateix, l'antropologia assegura que la manera de tocar de cadascú té a veure amb la cultura, però molt especialment amb els costums familiars. Hem oblidat, però potser recordem haver estat exigits i potser per això no som capaços de posar-nos dins la pell de l'infant quan, sobretot escolarment, se l'orienta cap a l'adquisició d'hàbits i rutines. No recordem, però potser reconstruïm una imatge d'infant tot sentint-nos convençuts que això és bo per a ell. De ben petits, s'espera que les criatures ben aviat caminin, parlin, mengin soles i, ara, que escriguin i llegeixin. Curiosament, hi ha una certa pressa per anticipar la independència de l'infant quan, certament, **sabem que la cria humana madura lentament i el seu organisme social, actualment, no està preparat per ser independent fins passats els vint anys.**

El cos està preparat per sentir, per obrir-se o per retirar-se del món

Tancar els ulls pot significar una reducció de les dimensions de la realitat, però, tanmateix, justament quan els tanquem, poden sorgir experièn-

L'antropologia assegura que la manera de tocar de cadascú té a veure amb la cultura, però molt especialment amb els costums familiars

cies més intenses sobre allò que ja ens envoltava i no havíem percebut. Si, quan tenim els ulls tancats, ens toquen inesperadament, això ens sobta i, depèn de la intensitat, ens espanta. Però si som avisats abans de rebre el contacte, el cos es pot predisposar per a quan arribi i fins i tot el pot agrair.

El nostre cos està preparat per sentir, per obrir-se al món i també per retirar-se'n. Tant adults com infants reaccionem instintivament o ens acomodem a la realitat quotidiana perdent sensibilitat a la realitat. Fent un paral·lelisme amb l'escola, les activitats regulars i contínues anestesien les nostres necessitats i, sense adonar-nos-en, ens deixem endur per aquestes activitats, que estan ideades perquè les realitzem infants i professionals. L'experiència d'una criatura dins l'escola pot ser externalitzada amb la força de les rutines i per l'empenta del grup que les reforça i les unifica. Si no hi ha espais de relació íntima entre la persona adulta i la criatura, es pot córrer el perill de diluir els desigs i les necessitats, amb la qual cosa reduïrem o canalitzarem la sensibilitat infantil.

La critura necessita ser tocada, parlada, mirada, escoltada, sentida, rebuda amb una abraçada que conté i no atrapa. I això ho necessita a través d'una interacció entre la persona adulta —entorn i cultura— i un infant, organisme viu i intel·ligent que necessita el tacte de l'altra persona per ésser ell mateix.

La pell és el sistema nerviós extern de l'organisme

En el contacte, la manca de tacte pot conduir l'infant vers l'adquisició d'aquestes reactivitats intuïtives diferents. N'hi ha que, de ben petits, assumeixen aquests rols en un o en els dos nuclis principals de relació: la família i l'escola. Darrere d'aquestes reactivitats, hi ha, sobretot, necessitat de reconeixement i, alhora, poca permeabilitat entre el sentiment d'indefensió i les estratègies expansives dels gestos, les paraules o els actes. En els primers anys, les relacions entre infants i persones adultes són complexes per falta d'interpretació de signes i perquè no sempre hi ha una bona relació entre les causes i els efectes que les poden haver creat. Les raons poden ser tan plurifuncionals com incertes. Per a una criança tranquil·la, caldria disposar del suport d'altres mirades externes que l'ajudessin a reconèixer els factors que apareixen i que s'expressen, molt sovint, en el cos i en el gest de l'infant.

PARLEM DE...

BON TRACTE

Capacitats perceptivomotrius
0 a 6

L'esser humà concebut com a únic, biològicament parlant, no és independent, no es pot deslligar de la fisiologia que l'identifica, també, com a ésser social. En tots dos casos, l'amor és necessari. Ens referim a l'amor que té més a veure amb el principi d'integritat que no pas amb el principi de plaer. Els moments privilegiats de relació són els que l'infant i la persona adulta saben que són dependents. Es tracta d'ocasions perfectes per mostrar una estima sincera i, en canvi, són moments malbaratats per la rutina. La persona adulta, a través de la seva presència, del contacte regular, continu i quotidià, embolcalla l'infant i l'ajuda a crear una segona pell psíquica. La persona adulta esdevé entorn, paraula i univers de significats per a l'infant i, alhora, esdevé divers, espectador dialogant i pacient que ofereix l'experiència d'alteritat. Tanmateix, l'infant ha d'estar a estones sol en contacte amb ell mateix, en un lloc càlid i segur. Llavors es pot constatar que quan la presència de la persona adulta ha estat tan penetrant i càlida, el tacte esdevé memòria.

L'esser humà concebut com a únic, biològicament parlant, no és independent, no es pot deslligar de la fisiologia que l'identifica, també, com a ésser social. En tots dos casos, l'amor és necessari

Jo sóc el que roman després de ser tocat, i la manera com sóc tocat em constitueix emocionalment. (Montagu, 1983, p. 101)

En general, les professionals i els professionals de la primera infància no se senten prou formats en coneixements i estratègies pràctiques per relacionar-se íntimament amb les criatures sense ocupar el lloc de les famílies, per solucionar conflictes tot explorant els límits i les reaccions que tenen davant la presència de l'altra persona. Tenir cura d'un nadó, d'un bebè i, finalment, d'un infant hauria de ser una pràctica, un art de l'atenció professional, un suport veritable on es poguessin compartir mirades diverses d'un mateix infant, tot ajudant les famílies. A l'escola, cada professional hauria de disposar almenys de deu o dotze minuts cada dia d'una relació autèntica d'intimitat amb cada criatura del seu grup. Caldrà, doncs, canviar els estils organitzatius de la vida en col·lectivitat dels centres docents de la primera infància, perquè aquest tocar i contactar particular i íntim esdevingui una pràctica ètica i imprescindible, contínua i regular.

Fóra bo estalviar la prematura solitud emocional quan els infants perceben una distància que, en certa manera, els impermeabilitza de les relacions primeres, les segones i les terceres entre infants i adults que els cuiden, com també entre coetanis. El que és ben cert és que

la criatura necessita espais d'individualitat, ambients impregnats d'aura on existeixi la reciprocitat. Cal que allò que l'infant mira li pugui ser retornat amb aquella mateixa mirada. L'infant necessita saber qui és amb tanta urgència com tenir coneixement del món on es troba. La persona adulta ha de mantenir aquest contacte respectant la iniciativa, l'expressió de la nena o el nen. No és una tasca fàcil, però sí molt eficaç. ■

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- LEHRER, J. (2010): *Proust y la neurociencia*. Barcelona. Paidós (Transiciones).
MONTAGU, A.; MATSON, F. (1983): *El contacto humano*. Barcelona. Paidós.
MONTAGU, A. (2004): *El tacto. La importancia de la piel en las relaciones humanas*. Barcelona. Paidós (Saberes cotidianos).
TARDOS, A. (1991): «La mà de l'educadora». *Infància*, núm. 58.

HEM PARLAT DE:

- Capacitats perceptivomotrius.
- Relacions interactives.
- Rols del professorat.

AUTORA

Teresa Godall Castell
Universidad de Barcelona
tgodall@ub.edu

Aquest article fou sol·licitat per GUIX D'INFANTIL el mes de desembre de 2011 i acceptat el mes de febrer de 2012 per ser-hi publicat.